

*Vaidutis Laurėnas**
Klaipėdos universitetas

Lietuvos politinės partijos: kovos dėl valdžios kanonizavimas, atsakomybės dekonstravimas ir vidinio saugumo aktualizavimas

Straipsnyje analizuojami politinių partijų veiklos ir vidinio saugumo dermės stokos Lietuvoje aspektai. Lietuvos partijų veikla tyrinėjama vadovaujantis nuostata, kad partijų valdžios geismas yra didesnis, nei jų pasirengimas organizuoti efektyvų politinį valdymą. Kovai dėl valdžios tapus savitikslu, partijos neskiria reikiamo dėmesio savo politinio valdymo rezultatų numatymui, žada dideles ir greitas permainas, pradeda neparengtas reformas. Neadekvatūs politinės valdžios siekiai būdingi neatsakingoms partijoms. Visuomenė pradeda nesuprasti partijų atsakomybės standartų, o netesėti partijų pažadai asocijuojasi su melu. Straipsnyje pažymima, kad be efektyvaus politinio valdymo negalimas vidinis saugumas. Vidiniam saugumui grėsmę kelia valdančiųjų partijų vykdomos politikos nelaukti rezultatai, kurių padariniai kelia socialines įtampas. Drauge kyla visuomenės nepasitenkinimas veikiančia demokratija. Partijų ir jų elito primesto politinio režimo delegitimacija Lietuvos demokratizacijai nesuteikia vidinio patikimumo. Lietuva išlieka silpna ir iš vidaus nesaugia demokratija.

Įvadas

Politinės partijos visuose kraštuose kritikuojamos, bet demokratijos dar nė nepramoko gyventi be partijų. Nors dėl medijų, socialinių judėjimų ir ekspertų įtakos partijos ir praranda savarankiškų politikos agentų vaidmenį, tačiau išlieka įtakingomis politikos veikėjomis. Lietuvos partijų tyrimai pasiekė pakopą, kai konstatuojama, kad ekonominis atsilikimas, socialinė poliarizacija, politinis susvetimėjimas, nepasitenkinimas veikiančia demokratija, vidinis saugumas susiję su partijų silpnumu arba nepajėgumu, kuris tampa sisteminis. Partijų nepajėgumo struktūroje išskirtini jų hipertrofuoti, neproporcingi gebėjimai valdyti politinės valdžios siekiai ir politinės atsakomybės stygius.

* *Prof. dr. Vaidutis Laurėnas* – Klaipėdos universiteto rektorius ir Politologijos katedros profesorius. Adresas korespondencijai: Kretingos 51–55, 92294 Klaipėda, tel.: 8 46 398920, el. paštas: vaidutis.laurenas@ku.lt

Pirma tyrimo prielaida: *kompleksinis partijų nepajėgumo rodiklis yra politinio valdymo neefektyvumas*. Lietuvoje partijos sukūrė silpną arba neefektyvią demokratiją. Vyksta reguliarūs ir konkurenciniai rinkimai, veikia opozicija, o demokratinis valdymas yra neefektyvus. Demokratinis valdymas laikomas neefektyviu arba silpnu, kai demokratinis režimas, sekdamas savo prigimtimi, atveria įvairiausių interesų raiškos ir viešųjų konfliktų perspektyvas, bet nesugeba derinti interesų ir spręsti konfliktų. Silpna demokratija yra pavojinga vidiniam saugumui. Vidinį saugumą palaiko socialinio stabilumo santykiai, kai vieni individai nekelia pavojaus kitų individų gerovei bei bendrai tvarkai ir nelaukia tokio pavojaus iš kitų, pasitiki vieni kitais ir yra pasirengę bendradarbiauti sprendžiant viešąsias problemas bendrų tikslų labui. Interesų konfliktas būdingas bet kuriai visuomenei, bet vidinis saugumas neprarandamas, jeigu yra patikimi interesų derinimo tarpininkai, kuriais paprastai būna partijos. Tačiau interesų konfliktui pasiekus ribą, kai vienos grupės pradeda gyventi kitų sąskaita, o pastarosios net emigruoja, t.y. traukiasi iš valstybės ir visuomenės, vidiniam saugumui iškyla realios grėsmės. Lietuvos, vienos neturtingiausių Europos šalių, gyventojai nustoja tapatintis su politine demokratija. Nuostolinga, ekonomiškai neaprupinta demokratija nėra tvari ir negrįžtama. Ekonominė nelygybei peraugant į socialinę atskirtį, nesuderinamą su žmogiškuoju orumu, piliečiai nesijaučia ir nėra politiškai lygūs. Lietuvoje daugiau kaip pusė gyventojų nepatenkinti veikiančia demokratija, čia tokie pat dideli stipraus lyderio lūkesčiai, būdingas įsitikinimas, kad negerbiamos žmogaus teisės, kraštutinis nepasitikėjimas politinėmis partijomis ir valdančiaisiais, manoma, kad valstybė tarnauja ne visų piliečių labui, o tik atskiroms siauroms interesų grupėms.¹ Tai – vidinio nesaugumo požymiai. Visuomenė suskilo socialine ekonomine prasme,² žmogaus vertę ėmus matuoti jo rinkos verte,³ tapo labiau konfliktiška. Esant kritiniam nepasitikėjimui valdžios institutais ir partijomis, neatsiranda ir tiesioginės politinės sąveikos – konfliktų nesprenžia nė pačios socialinės grupės. Nesprenžiami konfliktai pavojingi savo raidos nenumatomumu. Žinoma tik tai, kad nepakantumas ir agresija yra nepasitenkinimo gyvenimo sąlygomis, kurių priešasčių paprastai ieškoma kitų socialinių grupių, dažniausiai net nesvarbu kokių, veikloje, padariny. Yra požymių, kad nepasitenkinimas gyvenimo sąlygomis telkia vis didesnę Lietuvos gyventojų dalį.

¹ *Europa ir mes*. Ats. red. A. Matulionis. Vilnius: Gervė, 2001; Degutis M. Lietuvos politinė kultūra visuomenės kaitos sąlygomis. Kn.: *Politinė kultūra ir visuomenės kaita*. Sud. A. Jankauskas. Vilnius, Kaunas: Naujasis lankas, 2002; Žiliukaitė R., Ramonaitė A., Nevinskaitė L., Beresnevičiūtė V., Vinogradnaitė I. 2006, *Neatrasa galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus aureus, 2006; *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos*. Sud. M. Adomėnas, A. Augustinaitis, T. Janeliūnas, D. Kuolys, E. Motieka. Vilnius: Versus aureus, 2007.

² *Lietuva stojant į Europos Sąjungą. Ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė*. Redakcinė kolegija: R. Lazutka, A. V. Matulionis, V. Stankūnienė. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004.

³ Bernotas D., Guogis A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: MRU leidykla, 2006.

Demokratinis politinis valdymas negalimas be partijų ir jų konkurencijos dėl valdžios, tačiau kompetentingos partijos taip organizuoja valdžios „dalybas“, kad tai negilina konfliktų visuomenėje ir stiprina vidinį saugumą. Suprasdami, kad silpnos partijos yra silpnos pilietinės visuomenės išdava, silpnos demokratijos priežastis Lietuvoje siejame su partijomis. Stipri, valstybę toleruojanti, jai netrukdanti, bet jos dominavimą atsverianti pilietinė visuomenė Lietuvoje negalėjo iš karto susiklostyti dėl sovietizacijos padarinių. Tuo pat metu partijos steigimosi metu netapo pilietinės visuomenės raiškos formomis ir tam tikra prasme užgožė pilietinę visuomenę, o stokodamos vidinės demokratijos ir būdamos iš esmės uždarnos atsiskyrė nuo pilietinės visuomenės. Pastarosios saviorganizacija tarpsta daugiau už partijų ribų. Pilietinės visuomenės raidą Lietuvoje, kaip ir kitose panašios plėtotės šalyse, lemia tai, kad ekonominio išsivystymo lygis nėra toks didelis, kad jos nariai turėtų pakankamai laiko ir lėšų dalyvauti viešojoje veikloje, bet jis nėra ir toks žemas, kad jie imtųsi perdėm aktyvios viešosios veiklos, nekreipdami dėmesio į savo asmeninius interesus. Pasyvioje visuomenėje partijų demokratija galima, jeigu partijos gerai suvokia savo išskirtinę atsakomybę už įgaliojimus valdyti gavusių savo narių kompetencijas ir vykdomą politiką, o kovomis „be taisyklių“ dėl valdžios negilina skirčių visuomenėje. Partijų pasirengimo valdyti ribotumą patvirtina nenusisėkusios reformos.

Antra tyrimo prielaida: *Lietuvai tiesiogiai netaikytina nė viena iš dviejų pagrindinių postdemokratijos apibrėžčių*. Postdemokratijos analitinė dimensija pasitelkiama ne dėl nedalyvavimo politikoje priežasčių ieškojimo, bet dėl „nedalyvaujančios demokratijos“ perspektyvų aiškinimosi. Nedalyvavimas politikoje nėra išskirtinis Lietuvos politinio gyvenimo bruožas, tačiau Lietuva priskirtina šalių grupei, kur nedalyvavimas gali reikšti demokratijos devalvaciją. Tokiu būdu būtų tęsiama Lietuvos demokratizacijos patikimumo arba demokratijos negrįžtamumo vidinių veiksmų analizė.⁴

Grįžimo į nedemokratiją priežasčių įvairovė didelė, tad prasminga pasiremti Ch. Tilly apibendrinimu: nėra būtinų demokratijos mažėjimo sąlygų, yra būtini jo procesai. Ch. Tilly išskiria tris tokius procesus: pasitikėjimo (socialinio kapitalo) tinklų izoliacija nuo viešosios politikos; ekonominės, socialinės ir kitos esminės nelygybės integracija į politiką; nepriklausomų galios centrų poveikio valstybei didėjimas ir piliečių vaidmens politikoje mažėjimas.⁵ Demokratizacijos mažėjimas yra mažėjantis sutarimas tarp valdančiųjų ir piliečių valstybės raidos klausimais.

Sugrįždami prie postdemokratijos sampratos, matome, kad analitinėse konstrukcijose ji apibūdinama kaip situacija, kada esant žemam visuomenės dalyvavimo

⁴ Laurėnas V. *Normalios politikos genezės atvejis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.

⁵ Tilly Ch. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

lygiui tikimasi, kad valdantieji laikysis demokratinio valdymo principų taip pat nuosekliai, kaip ir kontroliuojami dalyvaujančios visuomenės, kad išliks ryšis tarp piliečių ir valdymo institutų.⁶ Drauge nesitikima, kad mažumos nustos diktuoti sąlygas „iš viršaus – į apačią“, bet tikimasi, kad politinis procesas išliks atviras diskretiškam ir nereguliariam piliečių, kurių daugumai politika tėra periferinė veikla, dalyvavimui. Postdemokratijos analitiškai konstruojamos kaip politiniai režimai, kuriuose dauguma gyventojų demokratijos nė nepasigestų. Tokia „be-mūsų“ būseną nereiškia letargijos, bet vadintina partijų veiklos ir vidinio saugumo derme. Tiesiog manoma, kad demokratija, kaip valdymo sistema, yra pasiekusi savo galimybių ribas.⁷ Yra ir pesimistinis postdemokratijos scenarijus, anot kurio, politinė lygybė prarasta ir teks viską pradėti iš naujo.⁸ Abiejose postdemokratijos sampratosse figūruoja nedemokratijos sąvoka. Nedemokratija – tai nesugebėjimas nuosekliai laikytis demokratijos principų, drauge nepripažįstant autokratijos principų. A. Ramonaitė pažymi: Lietuvos gyventojai nėra nusistatę prieš demokratiją, kurią, beje, sieja su žodžio laisve, atsakinga ir teisinga valdžia, lygybe prieš įstatymus ir žmogaus teisių gerbimu, o ne su rinkimais ir partijomis, tačiau viliasi, kad Lietuvai reikia „stipraus lyderio“, kurio nevaržo nei parlamentas, nei rinkimai.⁹

Postdemokratijos kontekste atidžiai tyrinėtinas politinis kompetentingumas. Politinės kompetencijos yra politikos „Achilo kulnas“. Lietuvos partijų tyrimuose apstu rekomendacijų keisti partijų veiklos būdus, nustatyti ideologinę tapatybę ir pan., bet iš esmės neformuluojamas jų politinių kompetencijų klausimas. Politinė kompetencija yra gebėjimas apibūdinti politines problemas ir aiškinti jas būtent kaip politines, pateikti jų sprendinius vadovaujantis politiniais principais. Būti kompetentingu politikoje reiškia turėti savo nuomonę apie politinius procesus, netgi keisti šių procesų kryptį. Politinės kompetencijos yra specifinės, kadangi pasireiškia esant viešam pripažinimui. Demokratijose politinių kompetencijų problema atsiskleidžia, kai, pirma, vyksta įgaliojimų valdyti suteikimas; antra, kai valdantieji gautais įgaliojimais naudojami sprenddami viešąsias problemas.

Trečia tyrimo prielaida: *demokratinis pliuralizmas netapatūs demokratiniam primityvizmui*. Svarbu matyti demokratinio pliuralizmo ribą, kuri nusakoma G.

⁶ Crouch C. *Post-Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004; Rosanvallon P. *Democracy Post and Future*. New York: Columbia University Press, 2006; Šerpėtis K. Simuliacija kaip aukščiausia postdemokratijos stadija. *Inter-studia humanitatis*, 2009, Nr. 9, p. 24–46.

⁷ Šio teiginio nereikėtų suprasti tiesmukai. M. Castels atkreipia dėmesį, kad dauguma žmonių nemato jokios alternatyvos demokratijai kaip valdymo formai, tačiau vis daugiau piliečių pradeda manyti, kad demokratija nepadedą jiems susidoroti su kasdienio gyvenimo sunkumais (Castels M. *Informacijos amžius. Ekonomika, visuomenė ir kultūra*. II tomas. *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006, p. 391).

⁸ Guéhenno J.-M. *Das Ende der Demokratie*. München: Artemis und Winkler, 1994.

⁹ Ramonaitė A. Ar demokratija yra vertybė, arba kodėl lietuviams reikia stipraus lyderio? Kn.: *Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, 2006, p.243–261.

Sartori „horizontaliosios demokratijos“ ir „vertikaliosios demokratijos“ skirtimi.¹⁰ Neatsižvelgę į šią skirtį atsidurtume demokratinio primityvizmo lauke ir „pamirštume“, kad politinė demokratija tėra politinio valdymo sistema, o partijos yra tarpininkės tarp visuomenės ir valdančiųjų, tiesą sakant, savų, t.y. partijų delegaluotų ir rinkimuose gavusių didesnę pasitikėjimą. Partijų, kaip savarankiškų tarpininkių, statusas galimas tada, kai jas nuo visuomenės ir valstybės skiria tai, ką K. von Beyme vadina „minimalia distancija“.¹¹ Minėtoji „Sartori skirtis“ saugo demokratinis režimus nuo „liaudies jausmų garo katilo“.¹² Jeigu tautos imtųsi aktyvios, o tokiais atvejais ir emocingos politinės veiklos, nežinia kas liktų iš dabartinių partijų ir politinių režimų. Juk tik nedalyvaujant visuomenei galima demokratinuose rinkimuose tapti, pavyzdžiui, Lietuvos parlamento nariu, gавus 6 proc. rinkimų apygardos balsavimo teisę turinčių piliečių palaikymą. Žinoma, tai jau ne „klestinčios įvairovės“ demokratija.

Vengdami demokratinio primityvizmo, partijas nagrinėsime siaurąja prasme, kaip partijų elito, partinių funkcionierių sambūrius. Valdžios siekių ir politinės atsakomybės tapatinimas su visais partijų nariais nebūtų veiksmingas tyrimo instrumentas, kadangi eiliniai partijų nariai tik labai ribotai dalyvauja formuluojant partijų politines doktrinas ir vykdant praktinę politiką. Partijų politines doktrinas – savitą socialinio pasaulio matymą – išdėsto ir praktinę politiką vykdo partijų elitas. Partijų elito vaidmuo ir atsakomybė yra lemtingi politinei demokratijai. Ch. Tilly pažymi svarbų politinio elito atsakomybės momentą, pastebėdamas, kad demokratizacija yra masiškesnis, laipsniškesnis ir lėtesnis procesas nei demokratijos mažėjimas, o pastarasis nėra visuomenės nusivylimo rezultatas, dažniausiai – tai politinio elito veiklos padarinys.¹³

Partijų siaurąja prasme tyrimas juolab prasmingas, kadangi Lietuvos partijos nepasizymi vidine demokratija. G. Žvaliauskas nustatė, kad 2007 m. tik LSDP ir TS vidinio gyvenimo reguliavimas yra demokratiškas.¹⁴ Apie siaurą valdančiuosius

¹⁰ Sartori G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.

¹¹ Beyme K. von. *Parteien im Prozess der demokratischen Konsolidierung*. In.: Merkel W., Sandschneider E. (Hrsg.) *Systemwechsel 3: Parteien in Transformation Prozess*. Opladen: Leske+Budrich, 1997, S. 23–56.

¹² Abejodami G. Sartori distinkcija: „meritokratinė arba neišmanėliškumas“, nes tai panašu į politikos be politikų apibrėžtį, galime pritari R. Dahrendorf, pastebėjusiam pokomunistines demokratines iliuzijas: „Jei kam atrodo, kad demokratija – tai toks valdymo būdas, kada sprendimus priima visi kolektyviai, tokia demokratija neužpildys vakuomo. „Mes, liaudis“ gali sukilti prieš nekenčiamą eksploatacijos ir sprespaudos režimą, bet „mes, liaudis“ negali valdyti. Demokratinė iliuzija, jog įmanomas toks dalykas kaip visos liaudies valdymas, visuomet provokuodavo uzurpatorių ir naujų monopolijų atsiradimą“ (Dahrendorf R. *Reflections on the Revolution in Europe*. New York, Times Book/Random House, 1990, p. 12).

¹³ Tilly Ch. 2007.

¹⁴ Žvaliauskas G. *Ar partijos Lietuvoje demokratiškos?* Kaunas: Technologija, 2007.

deleguojančiųjų ratą byloja partijų neskaitylingumas.¹⁵ Apie dar siauresnį politinių sprendimų ratą byloja menkos partinės narystės ir partijų uždaramo ryšis.¹⁶ Tokios partijos panašios į M. Duvergerio „kadrines partijas“.

Kad partijos Lietuvoje sukūrė silpnai valdančią demokratiją – dar ne visa problema. Svarbu yra tai, ar Lietuvoje suprantama partijų stiprinimo, kaip pilietinės visuomenės raiškos, būtinybė, ar su tokia būtinybe dorotis paliekamos pačios silpnos partijos, ar bandoma atsakyti partijų „paslaugų“.¹⁷ Mintys apie netolimą partijų mirtį yra „gerokai perdėtos“, tad teks gyventi su kritikuojamomis partijomis, klausimas – su kokiomis? Pageidautina – su gebančiomis organizuoti efektyvų politinį valdymą.

1. Politinių partijų kóvos dėl valdžios ir politinio valdymo problema

Partijų dėmesys politinei valdžiai yra jų veiklos norma. Norma nepažeidžiama, jei partijos, iškovojusios valdžią, valdo efektyviai. Bet apstu atvejų, kai kova dėl valdžios hipertrofuoja, valdžios siekiama tik tam, kad ją turėtum, o ne tam, kad efektyviai valdytum. Tokie valdžios siekiai nepadedą spręsti viešųjų problemų ir žadina nepasitikėjimą. Efektyvus politinis valdymas nepertraukiamos partinės konkurencijos sąlygomis galimas, jeigu yra formalios ir neformalios institucijos (taisyklės): a) lemiančios kompetentingų politikų valdymą; b) remiančios politinį elitą, siekiantį valdžios dėl visuomenės gerovės; c) reglamentuojančios partijų dalyvavimo vyriausybėje sąlygas; d) neleidžiančios griauti vyriausybių dėl turto ir garbės; e) laiduojančios darbingą opoziciją.

Lietuvoje tikras faktas yra nepasitenkinimas gyvenimo sąlygomis, susirūpinimas jų blogėjimu, vadinasi, grįžtamumu. O juk minimalus bet kurios srities valdymo požymis yra būtent grįžtamumo procesų eliminavimas. Turime ir struktūrinę, ir funkcinę politinio valdymo problemas.¹⁸ Didžiausias rūpestis yra tai, kad

¹⁵ Santykinai nedidelė 3 proc. narystė partijose nėra išskirtinis Lietuvos bruožas. Išskirtina tai, kad vidutinis partijos dydis nesiekia nė 2 tūkst. narių. O jeigu būtų galimybė įvertinti, kiek partijose yra „mirusių sielų“, daugumoje partijų realūs narystės skaičiai taptų niekingai maži.

¹⁶ Pasirodo, Lietuvoje į partijas norėtų stoti 11 proc. žmonių, o iš jaunimo – iki 20 proc., tačiau net 86 proc. teigia negavę kvietimo, nebuvę paraginti užsiimti partine veikla. (Ramonaitė A. Kodėl žmonės nestoja į partijas? Lietuvos gyventojų požiūrio į partinę narystę analizė. *Politologija*, 2010, Nr. 2, p. 26).

¹⁷ Argumentuota Lietuvos politologų diskusija išdėstyta studijoje *Partinės demokratijos pabaiga. Politinis dalyvavimas ir ideologija*. Sud. A. Ramonaitė. Vilnius: Versus aureus, 2009.

¹⁸ Lukošaitis A. Demokratija ir politinės (valdymo) sistemos funkcionavimas Lietuvoje. Kn.: *Konstituciniai valdžių sandaros principai*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: „Valstybės žinios“, 2008, p. 111–126; Laurėnas V. Lietuvos politinės valdysenos problema. Kn.: *Naujo politinio veikimo formos Lietuvoje*. Sud. L. Bielinis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 9–35.

Lietuva, pagal plėtros rodiklius būdama pasaulio penktajame dešimtuکه, susiduria su pavojais prarasti šias pozicijas. Lietuvą pralenkia pavienės „trečiojo pasaulio“ šalys. Lietuva, nedidindama plėtotės tempo, ilgainiui gali išsitekti „trečiajame pasaulyje“. Bet Lietuvą nedera vadinti „įstrigusia istorijoje“, ji yra besivejantis kraštas, turintis vidinius plėtotės išteklius, kurių aktyvinimui reikalinga parama iš išorės. Tad kalbame ne apie atsilikimą, bet apie aukštos plėtotės šalių vijimosi perspektyvas. Vijimasis reikalauja sparčios plėtotės, ypač kryptingų valios pastangų, telkiančių visuomenę ir valstybę. Kas dabar telkia Lietuvą? Tikrai ne partijos. Bet koks tada partijų vaidmuo? Partijos atrenka valdančiuosius ir teikia juos tvirtinti konkurenciniuose rinkimuose. Būtent šis „teikimas“ ir „tvirtinimas“ yra ypač reikšminga demokratinio politinio vyksmo dalis.

Lietuvos partijų sistema dar nėra susiklosčiusi į darinį, kuris stipriose demokratijose vadinamas politiniu stabilumu ir asocijuojasi su efektyviu valdymu. Kiekvienai naujai nacionaliniai rinkimai paskatina ne tik naujų partijų steigimąsi, bet ir suteikia joms valstybinės valdžios svertus. Tai byloja apie neužbaigtą valdančiosios klasės konsolidaciją. A. Krupavičius ir A. Lukošaitis 2004 m. konstatavo, kad 6 partijas (LDDP, TS(LK), LKDP, NS(SL), LLS, LCS) galima vertinti kaip partijas, sugebančias dalyvauti ir formuoti vyriausybės politiką.¹⁹ 2011 m. dalies šių partijų jau net nebuvo, dar didesnė jų dalis tapo kitokiomis, o veiksmingų (relevantinių) partijų gretą papildė naujos TT, Darbo, TP partijos. Dvi didžiosios ir lemtingosios partijos LSDP ir TS struktūriškai ir idėjiškai taip pat evoliucionavo. Naujų partijų era ir valdančiosios klasės konsolidacija Lietuvoje tęsiasi.

Partinės sistemos fragmentacija Lietuvoje nėra kritiška. Partologijos autoritetai pastebi, kad nereikia už gryną pinigą priimti ir skaičiuoti visas partijas. G. Sartori „riboto pliuralizmo“ partinė fragmentacija arba rinkimų sistemos būdu mažinamas partijų skaičius Lietuvoje galėtų būti diskutuojamas dėl mažesnio partijų skaičiaus tikėtina didesnio politinio kompetentingumo. Mišri nacionalinė rinkimų sistema Lietuvoje, turinti labiau išreikštą proporcinio atstovavimo komponentą, žinoma, nebūdama ideali (tokių nėra), iš dalies dorojasi, jei remtumės G. Sartori tyrimais,²⁰ su mažoritarinės ir proporcinės rinkimų sistemų didžiaisiais trūkumais. Pasiryžusiems reformuoti rinkimų sistemą tektų apsispręsti: ar mažiau parlamentinių partijų ir daugiau radikalesnių neparlamentinių partijų, ar daugiau parlamentinių partijų ir mažiau radikalesnių neparlamentinių partijų.

Svarbu prisiminti dar J. Schumpeterio apibrėžtas sėkmingo demokratinio valdymo sąlygas: politikai turi būti ne tik pakankamai kvalifikuoti, bet ir moraliai

¹⁹ Krupavičius A., Lukošaitis A. (Sud.) *Lietuvos politinė sistema: sandara ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 308.

²⁰ Sartori G. 2001.

tvirti žmonės; politinių sprendimų sritis neturi būti pernelyg plati; demokratinei valdžiai būtina remtis profesionalia biurokratija, turinčia prestižą, tradicijas, stiprų pareigos jausmą ir ne mažiau stiprų *esprit de corps*; būtina demokratinė savitvarda, t. y. paklusimas įstatymams, atsispyrimas demagogų ir fanatikų siūlymams, nepasidavimas pagundai kiekviena pasitaikančia proga versti vyriausybę, rinkėjų pagarba išrinktiems politikams.²¹

Nekartodami, kad šios sąlygos Lietuvoje yra problemiškos, pastebėkime, jog esminis politinio valdymo trikdys yra partijų susitelkimas ties politikos dalimi, vadinama *politics*. Tai ta dalis, kurioje politika susiaurinama iki programinių pareiškimų ir konkurencijos dėl rinkėjų balsų. Politikos proceso elementari schema dėliojama iš dviejų fazių jungties: kovos dėl įgaliojimų valdyti (*politics*) ir įgaliojimų valdyti panaudojimo (*policy*). Ši jungtis partijų veikloje nėra savaiminė. Lietuvoje stebime neproporcingai didelį partijų susitelkimą ties politinės valdžios iškovojimo tikslais. Partijos vardan valdžios linkusios bet kokiomis priemonėmis įtikti rinkėjams, bet gavusios įgaliojimus ignoruoja jų valią. Partijų veikla neturi apsiriboti kova už įgaliojimus valdyti, ne mažiau svarbu, o visuomenei iš tikrųjų svarbiausia – kaip valdantieji pasinaudoja įgaliojimais, spręsdami viešąsias problemas.

Lietuvos partijų „įsikibimą“ į valdžią patvirtina faktai. Pirmas faktas – valdantieji parenkami išskirtinai partiniais kanalais (neaiškiai išreikšta išimtis yra Lietuvos Respublikos Prezidento institucija). Partijos monopolizavo norinčiųjų valdyti atranką, leisdamos rikimuose dalyvauti tik savo iškeltiems kandidatams, atskirais atvejais – net ne partijos nariams. Antras faktas – rinkimus pralaimėjusių partijų lyderiai pasilieka vadovaujančiose pozicijose partijose. Lietuvoje nėra stiprioms demokratijoms būdingos rinkimus pralaimėjusių partijų vadovų atsistatydinimo tradicijos. Trečias faktas – dažna partijų ir frakcijų kaita tarp politikų. Ketvirtas faktas – konjunktūrinės porinkiminės koalicijos, kai nepaisoma nei rinkimų rezultatų, nei rinkimų programų skirčių. Partijos vardan valdžios sukūrė „ideologinio nepažinumo“ situaciją. E. Butkevičienė, E. Vaidelytė ir G. Žvaliauskas neaptiko atvejo, kai partija, perėjusi derybas dėl jungimosi į koaliciją, būtų atsisakiusi dalyvauti formuojamoje vyriausybėje, nes priešingu atveju partijai būtų reikėję išduoti savo vertybes.²² Penktas faktas – vadinamųjų „valstybininkų“

²¹ Schumpeter J. A. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis, 1998, p. 320–326. Naujos demokratinio politinio valdymo interpretacijos išdėstytos: Dean M. *Governing Societies: Political perspectives on domestic and international rule*. London: Open University Press, 2007.

²² Butkevičienė E., Vaidelytė E., Žvaliauskas G. Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris. *Politologija*, 2009, Nr. 2, p. 33–58.

pasmerkimas ir pašalinimas iš viešojo gyvenimo, kaip „tėvynės išdavikų“.²³ Žinia, dalis politikų, valstybės tarnautojų ir intelektualų savo veikloje nepasirinko demokratinio primityvizmo ir populistinio nuolankumo, nepriskyrė visuomenei įgimto politikos išmanymo ir pretendavo į technokratijos statusą, ignoravo partijas ir jų hierarchijas. „Valstybininkų“ atsiradimas buvo reakcija į partinio elito pastangas neleisti formuotis profesionaliai karjeros biurokratijai, kuri neišvengiamai tampa valdžios dalininke. Partinis *isteblišmentas* negalėjo to pakęsti.

Naujausia kovos dėl valdžios forma tapo konjunktūrinių valdančiųjų koalicijų formavimas. Šis reiškinys ypač išplito po 2011 m. savivaldos rinkimų. Nacionalinių rinkimų rezultatų nepaisymo istoriją 2000 m. pradėjo prezidentas V. Adamkus.²⁴ Principinis „naujosios politikos“ sumanymas sumažinti politinės kairės-dešinės konfrontaciją ignoravo rinkimų į Seimą rezultatus. 2004 m. formuojant Seimo vadovybę ir Vyriausybę taip pat nebuvo atsižvelgta į rinkimų rezultatus, į ministrų pareigas pretendavo ir buvo paskirti susikompromitavę asmenys.²⁵

Konjunktūrinių koalicijų maišatis gali neturėti tiesioginės įtakos savivaldybių pajėgumui valdyti, tačiau tai turi neigiamų pasekmių rinkėjų partinei tapatybei ir pasitikėjimui partijomis. Be to, kad rinkėjai dezorientuojami, jie dar jaučiasi ir apgauti. Valdančiosiomis jėgomis atskirais atvejais netampa daugiausia rinkėjų balsų gavusios partijos, poliarizuotos kairiosios ir dešniosios partijos tampa koalicinėmis tiek pat sėkmingai, kiek ir labiau vertybiškai giminingos politinės jėgos Yra atvejų, kai vienos partijos atstovai dalyvauja ir pozicijos, ir opozicijos veikloje. Tokie partijų vadovybių sandoriai nesuprantami ne tik rinkėjams, bet ir eiliniams partijų nariams. Konjunktūrinės koalicijos savivaldybėse galima paaikškinti asmeninių interesų vyravimu. Konjunktūrinės koalicijos nacionaliniu lygiu jau reiškia nedemokratiją ir gali peraugti į grįžimą prie nedemokratinio režimo, kadangi tai yra valdančiosios klasės vidinis susitarimas, pasidalijimas valdžia ignoruojant rinkėjus. Atskirai pabrėžtina, kad konjunktūrinė koalicinė politika neleidžia susidaryti lygiavertei opozicijai.

Kodėl galimi tokie faktai? Gal todėl, kad partijos kanonizavo save ir savo kovas dėl valdžios: „partijos yra valdžia“, o „valdžia yra partijos“. Tokiu atveju partijoms net nereikia siekti politinės valdžios bet kuriomis priemonėmis, valdžia jau „priklauso“ partijoms. Valdančiųjų rekrutai ribojami partijų parlamentiniu elitu,

²³ Jokubaitis A., Lopata R. Valstybininkai: pretenzija į sąvokos analizę. *Politologija*, 2009, Nr. 4, p. 57–80. Negaliu sutikti su autoriais, kad „valstybininko“ terminas sietinas su *politics*, o ne su *policy* doktrina. *Valstybininko* terminas be to, kad nurodo į išskirtines profesines ir etines savybes, geriau apibūdina ne kovos dėl valdžios, bet viešųjų problemų sprendimo kompetencijas, gebėjimus susieti valstybės ir visuomenės interesus. Valstybininkus dera tapatinti su strateginiu elitu.

²⁴ Kašauskienė V. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Jų kaita ir veiklos bruožai. 1990–2007*. Vilnius: Gairės, 2007, p. 484.

²⁵ Kašauskienė V. 2007, p. 618–625.

jo atranka iš kito elito faktiškai nevyksta. Tokiu būdu nekreipiamas dėmesys, kad visuomenė turi ir kitas valdžias; galingiausios iš jų yra ekonominė ir kultūrinė. O gal minėtieji faktai galimi todėl, kad sudėtinga nubrėžti skirtį tarp to, ką psichologas G. Navaitis vadina adekvačiu ir kompensaciniu valdžios siekimu.²⁶ Adekvatūs valdžios siekiai yra sociocentriški, valdžios siekiama dėl visuomenės gerovės. Kompensaciniai valdžios siekiai yra egocentriški, valdžia tampa asmeninių poreikių tenkinimo įrankiu. Pratęskime: kompensacinio valdžios siekimo atveju ribojama vidinė partinė demokratija, partijų vadovybės tampa ypač uždaros, o valdančiais tampa ir neprofesionalai. Tai turi tiesioginės neigiamos įtakos krašto plėtrai.

Plėtros stoka lemia visuomenės nusivylimą. Nuvilti lūkesčiai kelia didžiausią pavojų vidiniam saugumui. Būtina pridurti, kad lūkesčiai besivejančiose visuomenėse yra perdėti, todėl tokios visuomenės itin greitai nusivilia. Ilgainiui nusivylimas perdėtais lūkesčiais perauga į įsitikinimą, kad nuvylė būtent valdantieji. Tai, už ką partijos tikrai turėtų būti rinkėjų baudžiamos, yra jų nesugebėjimas išugdyti politinius lyderius, kurie konsoliduotų nusivylusią visuomenę ir telktų ją plėtrai; dabar partijų elitas greičiau didina šį nusivylimą bet kuriuos pokyčius vadindamas plėtra.

Valdantieji pralaimi ir todėl, kad neįvertina būtinybės konsultuotis su visuomene, kurioje cirkuliuoja vis daugiau informacijos ir sukuriami vis daugiau žinių. Visuomenė, atskiros grupės, turinčios tam tikrą ekonominį ir išsimokslinimo potencialą, pačios geba formuluoti savo interesus, suvokia jų politinį kontekstą. Reikalingi tyrimai, norint nustatyti tokios valdančiųjų laikysenos priežastis: ar tai yra visuomenės galimybių neįvertinimas, ar valdančiosios klasės „virtuvės“ padarinys, ar paprasčiausia „tautos atstovų“ arogancija? V. Nakrošis teigia, kad net gerėjant visuomenės informuotumui apie viešąsias veiklas, populistinės partijos ir geresnę informaciją naudos iškreiptai, siekdamos balsų.²⁷ Neatmestina, kad partijų elitas, kurio interesai vienaip ar kitaip susiję su partijų sėkme ir su specifine nauda, „tautos atstovo“ laisvėje formuoti politiką bando suderinti įgaliojimus ir savo asmeninius interesus. Anot P. Bourdieu, negalima paneigti, kad tokiu atveju įgaliojimų ir įgaliojusiųjų interesai tiesiog sutampa.²⁸

Būdami politinio elito atsakomybės už demokratinį valdymą šalininkais, turime atkreipti dėmesį į mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje rezultatus. M. Degutis, konstatavęs didelės dalies Lietuvos gyventojų pasyvią reakciją į galimą grėsmę demokratinėi santvarkai, manė esant labai mažai tikėtiną autoritarinio režimo

²⁶ Navaitis G. *Politikų psichologija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011, p. 80–93.

²⁷ Nakrošis V. *Strateginis valdymas Lietuvoje: ar turime rezultatų vyriausybę?* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

²⁸ Bourdieu P. *Sociologija politikai*. Moskva: Socio-Logos, 1993, p.187.

grįžimą, visų pirma dėl politinio elito nuostatų ir užsienio politikos konteksto; Lietuvos politinis elitas į demokratinę santvarką yra orientuotas kur kas aiškiau nei dauguma Lietuvos piliečių.²⁹ Vėlesniuose tyrimuose atsiranda išvada, kad toks požiūris į Lietuvos politinį elitą yra pernelyg optimistinis, o visuomenėje vyraujanti pasyvi politinė kultūra sudaro galimybes išrinkti nedemokratinis politikus ir atsirasti autoritarizmui.³⁰ Šioje diskusijoje tegalime pridurti, kad politinis elitas iš tikrųjų yra lojalesnis demokratiniam valdymui, nebūtinai kaip efektyviausiam, tačiau būtinai kaip saugiausiam savo padėties visuomenėje prasme.

Ekonominė, socialinė ir politinė situacija Lietuvoje klostosi taip, lyg tektų išsitekti besivejančių kraštų gretoje. Perskaitęs D. C. North'o darbus susimąstai, ar dar galime pakeisti savąjį „istorinį taką“?³¹ Lietuva nėra beviltiškai atsiliekanti šalis, tačiau turime susirūpinti dėl to, kad patys nesiryžtame plėtros proveržiui, to nedaro ir mūsų politinės partijos. Pastaroji perspektyva tolsta jau vien dėl to, kad 20 metų silpnos demokratijos padarinys yra neturtingas kapitalizmas, tai, ką L. Donskis pavadino „socialiniu įniršiu“³², ir partijų lyderiai – tai „amžini politikos bandytojai“.³³ Aktualu klausti, ar neturtingas kapitalizmas, socialinis įniršis ir amžini politikos bandytojai netampa permanentine mūsų visuomenės būseną?

2. Partijų politinės atsakomybės stokos atvejai

Atipišką politinę atsakomybę mes bandome apibrėžti analizuodami politinio valdymo numatytų ir nenumatytų rezultatų skirties prigimtį. Tokiai prieigai būdingas tradicinės politinės atsakomybės vertybinių ir funkcinų akcentų sekos pakeitimas, o gebėjimas valdyti kvalifikuojamas daugiau negu lygus dorovingam valdymui politinės atsakomybės komponentas. Tradicinę politinės atsakomybės akcentų seką reprezentuoja Lietuvos politikos stiliumi tapęs reikalavimas atsistatydinti politikams, nusižengusiems etinėms visuomenės normoms, bet beveik niekada atsakomybės nereikalaujama iš dorovingų, bet neefektyvių šalį valdančių politikų. Politinė atsakomybė yra atsakomybė už valstybinės valdžios panaudojimą (įtakos ar

²⁹ Degutis M. 2002, p. 63–65. Tai – ne nepatenkintųjų demokratija, bet lojalių demokratijai piliečių motyvas. Yra manančių, kad tokie piliečiai yra reformų šalininkai ir demokratizacijos agentai. (Klingemann H.-D. Unterstützung für Demokratie: Eine Globale Analyse für die 1990er Jahre. In.: Lauth H.-J., Pickel G., Welzel Ch. (Hrsg.) *Demokratiemessung. Konzepte und Befunde im internationalen Vergleich*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2000, S. 267–297.

³⁰ Ramonaitė A. Gerovė ir parama demokratijai Lietuvoje. *Politologija*, 2005, Nr. 2, p. 69–90; *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos*, 2007, p. 84.

³¹ North D. C. *Institucijos, jų kaita ir ekonomikos veikmė*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

³² Donskis L. Imagologija, manipuliacijos ir viešoji erdvė postmodernioje politikoje // *Politologija*, 2004, Nr. 1, p. 3–38.

³³ Valatka R. Amžini politikos bandytojai. *Lietuvos rytas*, 2011 m. kovo 14 d., p. 2.

prievartos forma) kreipiant šalies raidą politiškai sutarta plėtotės kryptimi. Politinės atsakomybės pamatas yra gebėjimas valdyti tesint pažadus, pasiekiant numatytus, o demokratijose – ir su visuomene aptartus, viešuosius tikslus. Politinė atsakomybė numano ir vertybinę savitvardą išvengiant melo, formuluojant viešąsias problemas ir jų sprendinius. Politinio atsakingumo / neatsakingumo padariniai yra visuotiniai, daugiau ar mažiau lemtingi visiems visuomenės nariams.

Politinę atsakomybę keblu apibūdinti racionalumo charakteristikomis. Numatyti politinio valdymo padarinius yra sudėtingesnis uždavinys nei numatyti atskirų organizacijų ar firmų veiklos rezultatus. Politikoje neįmanoma taikyti ekonominį racionalaus naudos maksimizavimo principą. Politiniai pasirinkimai grindžiami viešojo naudingumo, netapataus pelno maksimizavimui, principu. Politikų teikiamų programų masto ir įgyvendinimo laiko santykis nėra (ir negali būti) proporcingas. Demokratijos – ne išimtis. Partijos, siekdamos laimėti rinkimus, siūlo kuo didesnes ir per kuo trumpesnę laiką įgyvendinamas reformas. Numatyti tokių reformų rezultatus visada yra problema. Politika, ypač jos *politics* fazė, dažnai kaltinama funkcionalumo stoka ir neefektyvumu. Jeigu efektyvumą ir naudą susietume su veiklos tikslų ir rezultatų koreliacija, pastebėtume, kad politikos tikslai ir rezultatai dažnai nesutampa, o tai, kas efektyvu, ne visiems naudinga. Tai matome susidurdami su sveikatos apsaugos, pensijų, švietimo ir mokslo, finansų, energetikos ir kitomis viešosiomis problemomis. Kas naudinga vienoms, dar nereiškia naudos kitoms socialinėms grupėms. Partijos priverstos nuolatos spręsti uždavinį, kaip pereiti nuo naudingumo atskiroms socialinėms grupėms prie naudingumo visai visuomenei išraiškos. Tai – natūrali politinės atsakomybės dispersija. Tokią dispersiją politinė atsakomybė patiria partijoms dalyvaujant koalicinėje vyriausybėje arba partijai suformavus mažumos vyriausybę. Visa tai lemia, kad politikoje neišvengiama nelauktų rezultatų.

Čia pateikiami du Lietuvos partijų atsakomybės ignoravimo atvejai, kurie neišsitenka neišvengiamai nelauktų rezultatų „normatyve“. Tai – politinės netiesos virsmas melu ir LSDP kairiosios orientacijos nenuoseklumas.

2.1. Netiesos ir melo santykis politikoje

„Faktinė tiesa pasižymi tuo, kad jos priešingybė nėra nei klaida, nei iliuzija, nei nuomonė, nei tiesa, atspindinti asmeninį teisingumą; tokia priešingybė yra sąmoninga netiesa ar melas“.³⁴ Iš šio H. Arendt apibendrinimo norime išrutulioti savąją netiesos ir melo skirties politikoje sampratą. Bet prieš tai pažvelkime į dvi lietuviškas realijas.

³⁴ Arendt H. *Tarp praeities ir ateities*. Vilnius: Aidai, 1995, p. 275.

„Patvarkysime Seimą – sutvarkysime valstybę“ – atrodo, be stiliaus problemų, šiame teiginyje viskas teisinga. Tačiau, kai sužinome, kad tai yra 2011 m. Seimo rinkimų vienmandatėje Danės apygardoje politinės reklamos dalis, suabejojame. Nei daug, nei mažai – vienas naujas narys „patvarkys“ Seimą! Kad tai – netiesa, aišku, bet ar tai ne melas?

Kadenciją baigęs prezidentas V. Adamkus, vertindamas ūkio ministro D. Kreivio atsistatydinimą ir nepavykusią interpeliaciją energetikos ministrui A. Sekmokui, pažymėjo: „Nesiimu spręsti, kiek būta nesąžiningumo, suklydimų <...>, bet matau, kad politikams dabar mažiausiai rūpi tiesa“.³⁵

Dažnai teigiama, kad politikai, siekdami valdžios, priversti meluoti. Prasmingiau būtų teigti, kad politinėje retorikoje vyrauja ne melas, o natūralus netiesos sakymas. Nekartodami dažnų teiginių apie politikos ir tiesos retą suderinamumą, pastebėkime, kad mažai dėmesio skiriama politikai būdingai netiesos kultūrai, kuri nesvetima ir visuomenei. V. Kavolis, žinoma, būtų priminęs kultūros vertybinę prigimtį, kad kultūra kelia moralinius reikalavimus ir nereiškia bet kokios elgesio bendrybės; yra elgesio bendrybių – skurdas, smurtas ir pan., kurių nebrangina, negina, jų nenori nei patys tokių „kultūrų“ nariai.³⁶ Pasiteisinti galime tuo, kad kultūra čia siejama ne su melu, o su tiesos nežinojimu, klydimu.

Nėra reikalo būti vienpusiais partijų bei visų ir kiekvieno jų lyderių kritikais. P. Bourdieu yra pažymėjęs, kad oficialaus asmens oficiali tiesa, viešosios tarnybos ir ištikimybės visuomenės gerovei kultas neatsilaikys prieš įtarumo kritiką, kuri visur aptinka korupciją, karjerizmą, klientelizmą arba, geriausiu atveju, privatų interesą tarnaujant bendrajam gėriui.³⁷ Tačiau tendencija klostosi tokia, kad partijos, jų lyderiai visuomenei dažnai teigia melą arba per dažnai sąmoningai „klysta“.

Mūsų tyrime diskutuotina P. Bourdieu nuosaiki reliatyvistinė tiesos politikoje samprata.³⁸ Neturėdami galimybės detaliai ją išdėstyti, pabrėžkime kertinį motyvą: visuomenei tiesa yra tai, ką socialinės grupės mano apie save ir siekia universalizuoti, o politikai, siekdami būti grupių interesų reiškėjais, neturi teisės ignoruoti grupių idealizuojamų įsitikinimų; grupės pripažįsta tik tuos politikus, kurie viešai demonstruoja, kad patys pripažįsta šių grupių įsitikinimus. Politikai turi naudoti pripažindami socialinius idealus, ketindami ir žadėdami juos įgyvendinti. Čia turime pridėti, kad politikai veikia aplinkoje, kur grupių „tiesos“ nėra tapačios, o visuomenė yra socialinių grupių, „teisingai supratusių savo interesus“, visuma. Prisiminus H. Arendt, anot kurios, tiesa yra tai, ko mes negalime pakeisti,³⁹ melas bus tiesos, nepriklausomos nuo socialinių grupių, vengimas.

³⁵ Bartusevičius A. Būtinasis moralinis lūžis. *Lietuvos rytas*, 2011 m. kovo 14 d., p. 2.

³⁶ Kavolis V. *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos, 1996.

³⁷ Bourdieu P. 1993, p.329.

³⁸ Bourdieu P. 1993, p.323–327.

³⁹ Arend H. 1995, p. 291.

Skirtumas tarp netiesos ir melo – tai skirtumas tarp klaidos ar „kilnaus melo“ ir sąmoningos apgavystės, tiesos nesakymo.⁴⁰ Netiesos politikoje prigimtį galima pavadinti natūralia. Politinės problemos tampa labiau kompleksiškos ir globalios, sudėtingiau atsekti jų priežastis ir prognozuoti, dar sudėtingiau jas spręsti. Netiesa politikoje susijusi ne tik su politikų ir ekspertų gebėjimais formuluoti ir spręsti viešąsias problemas, bet ir su visuomenės lūkesčiais. Demokratijose yda yra tai, kad konkuruodami tarpusavyje politikai savo pažadais eskaluoja nerealius visuomenės lūkesčius dėl to, ką gali duoti valdžia. Ir jau „[n]iekas, mėgindamas piliečių lūkesčius atšaldyti iki realistinio lygmens, negali pelnyti politinių taškų“.⁴¹ Netiesos neatsveria nė politikos profesionalizacija. Melas politikoje turi kitas ištakas: sąmoningas tiesos nesakymas, nulemtas baimės ar savanaudiškumo, taip pat neprofesionalumo. Neprofesionalumas nėra tiesos nežinojimo pateisinimas. Politikoje melas dažnai būna organizuotas; partinė drausmė numato ir drausmę meluojant. Bet jei partija pasižymi vidine demokratija, numato frakcijų, o drauge ir „disciplinuoto melo“ išvengimo galimybę.

Politikoje netiesa turi tris formas: 1) netiesa kaip pažadas (ontologinė netiesos politikoje forma); 2) netiesa kaip paslaptis (valstybės paslapčių padarinys); 3) netiesa kaip neprofesionalumas (demagogijos, naivumo ar ekspertinių žinių stygiaus padarinys).

Žinomos per didelio netiesos masto Lietuvos politikoje priežastys: 1) keturguba ir sparti pokomunistinė transformacija; 2) perdėti lūkesčiai, kai visuomenė iš politikos ir pati iš savęs tikisi daugiau nei iš tikrųjų įmanoma; 3) natūralus politikų neprofesionalumas transformacijos pradžioje ir profesionalumo stoka vėlesniais laikotarpiais. Tai gi tam tikras netiesos masto didėjimas pokomunistinės kaitos pradžioje buvo pateisinamas. Tai lėmė ne išskirtinis Lietuvos politikų polinkis sąmoningai nesakyti tiesos. Nauja socialinė struktūra klostėsi chaoso aplinkoje, buvo aiškiau, kokio potencialo netenkama nunykstant seniesiems socialiniams sluoksniams, bet buvo visiškai neaišku, kokį plėtros potencialą turės naujieji socialiniai sluoksniai. Savo potencialo nežinojo ir naujasis politinis elitas. Lietuvos visuomenė viltingai ir entuziastingai sutiko visus pažadus pagerinti gyvenimo sąlygas ir nuorodas į priešus, kurie trukdo geriau gyventi. Pažadų netesėjimas net atnešė politinę sėkmę; juk priešai trikdo kilnių siekių įgyvendinimą. Tokiu būdu politikai sakė tai, ką norėjo girdėti ir ko vylėsi visuomenė. Bet tiesa ne visada yra tai, ką mano visuomenė, o ir ji keičia savo nuomonę. Tačiau valdantieji nepa-

⁴⁰Lietuviškoje melo tyrinėjimo tradicijoje ši skirtis nužymėta atsargiau: „Tarp melo, kaip sąmoningo apgavimo, ir klaidos, kaip nesąmoningo apgavimo, kai kuriais atvejais riba gali būti labai neaiški“ (Maldeikis P. *Melas kaip pedagoginė problema*. Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1938, p. 8).

⁴¹Dunleavy P., O’Leary B. *Valstybės teorijos: liberalios demokratijos politika*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 127.

keitė „plokštelės“. Kodėl dabar visuomenė laiko apgaule teiginius apie „pažangą darančią Lietuvą“? Todėl, kad visuomenė yra frustracijos būsenos. Todėl, kad viltingos reformos atneša nenumatytų ir nelauktų rezultatų. Praėjus 20 metų nuo nepriklausomos valstybės atkūrimo to jau negalima pateisinti; tai jau valdančiųjų yda. Ilgainiui aiškėja, jog pažadai tampa sąmoninga apgavyste siekiant valdžios, partijos, jų lyderiai žada permainas, žinodami apie jų neįgyvendinamumą.

Lietuvoje netiesos sakymo mastas toks didelis, kad net ekspertams sudėtinga skirti, kada politikai sako netiesą, o kada meluoja. Skirtingai vertintinas netiesos ir melo santykis parduodant „Mažeikių naftą“ ar perduodant Baltarusijai opozicinės organizacijos sąskaitą, ratifikuojant sužlugusią ES Konstituciją ar sudarant konjunktūrines koalicijas, kalbant apie naujos AE statybą ar ekonominės krizės išvengimą. Kad netiesos mastas Lietuvos politikoje peržengia natūralias ribas, byloja tai, ką M. Edelmanas pavadino „ambivalentiškais visuomenės nuotaikomis“.⁴² Tokios nuotaikos reiškia skepticizmą ir nepasitikėjimą pažadais ir darbais, o politinė parama ir partijoms, ir valstybės institutams tampa vis labiau atsitiktinė ir nenuspėjama. Dideli netiesos srautai tapatinami su sąmoningu tiesos nesakymu. Ir jau visiškai nepriklausomai nuo aiškinimosi, kas Lietuvos politikoje yra netiesos, o kas melas, kas kyla dėl profesionalių politikų savanaudiškumo, o kas – dėl neprofesionalių politikų naivumo, visuomenės nepasitikėjimas valdančiaisiais prilygsta delegitimacijai.

2.2. LSDP politinio kairumo nenuoseklumas

Partijų veikla Lietuvoje netapo rezultatyvi, be kita ko, dėl LDDP, o vėliau LSDP doktrininės laikysenos ir praktinės politikos. LSDP per daug pasislinko į politinį centrą, sukurdama politinės kairės sisteminę partijos problemą. Pastaruoju metu apskritai bandoma įrodinėti kairiosios politinės jėgos nereikalingumą nei kapitalizmui, nei demokratijai, vyksta diskusija apie politinės kairės-dešinės skirties prasmingumą. Verta prisiminti, kad kairės-dešinės skirties bandoma atsisakyti tada, kai vienas iš politinio spektro sparnų atsiduria krizėje.⁴³ Dabar krizę patiria kairysis sparnas. Bet kapitalizmas nepaliaujamai kuria kairiųjų partijų būtinybę; jis negali neaktualizuoti lygybės vertybių. Dar didesnę kairiųjų partijų būtinybę kuria neturtingas kapitalizmas. Reikia matyti, kas nutinka, kai kairiosiomis save vadinančios partijos nesugeba komunikuoti su kairiasias vertybes puoselėjančiais gyventojais.

⁴² Edelman M. *Politinio spektaklio konstravimas*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 66.

⁴³ Bobbio N. *Kairė ir dešinė: politinė skirtis*. Vilnius: UAB „Apostrofa“, 2004, p. 69–75.

Lietuvos partijų tyrimuose kairės-dešinės skirtis yra viena labiausiai analizuojamų temų.⁴⁴ Vyrauja klausimas, kodėl Lietuvos partijos, apibendrinkime, siekia ideologinio neutralumo? Taip pat akcentuojama būtinybė partijoms nustatyti aiškesnę tapatybę kairės-dešinės spektre. Partijų ideologinės tapatybės nebuvimas vadinamas sisteminė problema.⁴⁵ Lietuvos politologai pastebi ryšį tarp didėjančio gyventojų, nesiejančių savęs nė su viena partija, skaičiaus ir vis mažesnio dalyvavimo rinkimuose. Bet nėra nustatyta, ar tokiu atveju pasigendama aiškios partijų ideologinės laikysenos, ar abejojama partijų politiniu kompetentingumu. O politikai deideologizaciją vadina pragmatizmu.

„Ideologinis neutralitetas“ pasireiškia visose partinėse sistemose. Tai lemia, pirma, šiuolaikinio žmogaus poreikių ir interesų kompleksą įvairovė, „netelpanti“ į kurią nors vieną ideologinių pažiūrų sistemą; antra, ilgalaikių ir universalių politinių programų keitimas atskiromis, į vietines problemas orientuotomis, todėl dažnai besikeičiančiomis programomis, taip pat ideologijų keitimas gyventojų nuomonės apklausų rezultatais. Nors Lietuvos partijos vengia ideologinio tapatinimosi (TS net pašalino iš savo pavadinimo terminą *konservatoriai*), bet faktai byloja, kad 1994 m. apie 80 proc., o 1999 m. apie 60 proc. Lietuvos gyventojų nurodė savo tapatybę kairės-dešinės skalėje. Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse tokių gyventojų yra daugiau kaip 80 proc.⁴⁶ Jau šių skaičių pakanka teiginiui, kad politinės kairės-dešinės ideologinė skirtis nepraranda funkcionalumo.

LSDP kairiosios politinės orientacijos nenuoseklumas turi du, bet svarius, net nuo jos nepriklausomus pateisinimus: 1) Lietuvos partinė sistema nestruktūruota, tad visos partijos tebekonstruoja savo tapatybę. 2) Valdančioji LDDP 1992–1996 m. privalėjo kurti efektyvios ekonominės sistemos – kapitalizmo – pagrindus ir būti daugiau prokapitalistinė nei socialistinė.

Struktūruotą partinę sistemą G. Sartori „mato“ tuomet, kai rinkėjai tapatinasi ne su partijų įžymybėmis, bet su abstrakčiais partijų įvaizdžiais (kai ne lyderis „išrenka“ partiją, bet partija „išrenka“ lyderį), o organizuotos masinės partijos išstumia ir dideliu mastu pakeičia įžymybių partijas.⁴⁷ Lietuvoje yra dvi organizuotos

⁴⁴ Novagrockienė J. Lietuvos partinės sistemos raida. Kn.: *Seimo rinkimai '96. Trečiasis „atmetimas“*. Sud. A. Krupavičius. Vilnius: Tvermė, 1998 p. 298–324; Jurkynas M. Politinio konflikto kaita ir takoskyros. Kn.: *Lietuva po Seimo rinkimų 2000*. Sudarytojas A. Jankauskas. Vilnius, Kaunas: Naujasis lankas, 2001, p. 23–33; Novagrockienė J. Seimo rinkimai 2000: partinės sistemos evoliucija ar transformacija? Kn.: *Lietuva po Seimo rinkimų 2000*, p. 51–61; Ramonaitė A. The End of the Left-Right Discourse in Lithuania? In *Lithuanian Political Science Yearbook 2002*. Vilnius: Vilnius University Press, 2003. P.22-37; Krupavičius A. Partijų programos ir vertybės 2004 m. Seimo rinkimuose. Kn.: *Lietuva po Seimo rinkimų 2004*. 2005, p. 11–34; Ramonaitė A. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus aureus, 2007.

⁴⁵ Butkevičienė E., Vaidelytė E., Žvaliauskas G. 2009, p. 33–58.

⁴⁶ Duomenų šaltinis: Novagrockienė J. 2001, p. 57; Ramonaitė A. 2007, p. 52–53.

⁴⁷ Sartori G. 2001, p. 53–54.

masinės partijos – LSDP ir TS, bet jos nėra „nestumia“ iš politinės arenos įžymybių partijų. Pastarosioms partijoms palankiu tapo dvipakopio balsavimo panaikinimas 2000 m., o tikėjusios naujais sąjungininkais LSDP ir TS-LKD jau išbandė vadovavimą nestabilioms koalicinėms vyriausybėms. Žinoma, rinkėjai negali tapatintis su partijų įvaizdžiais, jeigu įvaizdžių nėra, o tėra tik įžymios (žinomos) personalijos. Prieš du dešimtmečius partijos, išskyrus LDDP ir TS(LK), kūrėsi parlamentinių grupuočių lygiu, per pastarąjį dešimtmetį susikūrusioms partijoms būdinga išskirtinė personifikacija. Neaukštas gyvenimo lygis personifikuotai veiklai suteikia klientelizmo perspektyvą. „Įžymybių“ partijos nėra tik žinomų žmonių, norinčių valdyti, užgaida; nepatenkinta valdančiosiomis partijomis visuomenė paremia naujas nesisteminės partijas.

Lietuvos partijų tyrimuose nediskutuojama politinės kairės struktūros problema.⁴⁸ Galima pasinaudoti G. Sartori sisteminės ir antisisteminės partijų apibrėžtimis.⁴⁹ Siekiant supaprastinti G. Sartori antisistemiškumo diferencijavimą, siūloma nesisteminės partijos samprata. Sisteminės partijos yra tokio potencialo partijos, kurios, gavusios įgaliojimus rinkimuose, geba suformuoti arba daryti reikšmingą poveikį vyriausybės formavimui ir valdyti. Nesistemiškumą mes suprantame ne kaip antisistemiškumo (politinės sistemos kraštutinės kritikos ar net politinės santvarkos keitimo reikalavimo), bet kaip sistemiškumo modifikaciją. Tai svarbu pabrėžti, kadangi nesistemiškumas dažnai tapatinamas su antisistemiškumu. Nesisteminės partijos skiriasi nuo sisteminių partijų nesugebėjimu formuoti vyriausybę, bet jos geba amortizuoti „rizikingų klasių“ ir antisisteminių (ekstremistinių) partijų proveržius. Kairiosios nesisteminės partijos yra emancipacinė, dažnai populistinė reakcija į nemažėjančią socialinę nelygybę ir socialinį neteisingumą. Nesisteminės partijos, turinčios tą pačią socialinę logiką kaip ir sisteminės partijos (priešingu atveju jos nebūtų legalios politinio proceso dalyvės), yra „žaibolaidis“, saugantis politinį režimą nuo kraštutinių socialinių įtampų iškrovos ir palaikantis socialinę pusiausvyrą. Nesisteminės partijos rekrutų ieško ir antisisteminiuose socialiniuose judėjimuose, „aneksuodamos“ juos, t.y. suteikdamos jiems esamos politinės sistemos pilietybę. Kompensacija nesisteminėms partijoms – valdančiosios koalicijos partnerio prioritetas.

Problemiška yra tai, kad nesisteminių partijų – LP, DP ir TT – potencialas gali prilygti sisteminės LSDP potencialui. Formuojasi socialinė struktūra, kurioje „rizikingos klasės“, arba turto, informacijos ir valdžios dalybose stipriai pralaiminčios socialinės grupės, tampa gausesnės. Yra bent trys kategoriškos priežastys plėtoti „rizikingų klasių“ problemą: pirma, Lietuva tapo nuolatinio nedarbo visuomene;

⁴⁸ Laurėnas V. Pokomunistinė politinė „kairioji“ ir jos struktūra. *Tiltai*, Priedas 13, 2003, p. 256–268.

⁴⁹ Sartori G. 2001, p. 50–52, 79–80.

antra, ekonomikos atsigavimo bangos jau niekaip nepakeičia „rizikingų klasių“ padėties visame pasaulyje; trečia, vidinis saugumas sutrinka, kai nusivylusios ir bejėgėmis pasijutusias „rizikingos klasės“ imasi neprognozuojamos veiklos tik todėl, kad geriau daryti bet ką, nes tik taip jautiesi visuomenės narys, o ne pašalietis stebėtojas. Problema supaprastinama, kai informacinės visuomenės gausėjančios „rizikingos klasės“ pavadinamos nežinančiomis politikos kontekstų, tylinčiomis ir rinkimuose klystančiomis klasėmis.⁵⁰ „Rizikingas klasės“ tylinčiomis padaro „kalbančios“ arba daugumos klasės.⁵¹ R. Dahrendorfas dabar neklausia, kaip prieš 25 metus, kodėl šios klasės „neįsisiautėja ir nesulaužo baldų name, kuri daugumos klasė pasistatė sau?“⁵² „Rizikingos klasės“ jau siautėja, drauge ieško partijų, neturinčių „centristinių“ iliuzijų, o neradusios tokių partijų, pasuka paskui antisisteminius radikalus ir išeina į gatves.⁵³

LSDP – vienos iš dviejų stipriausių sisteminių partijų – kairioji orientacija sumenkusi, bent jau tiek, kad negali būti atsvaras prasidėjusiai socialinei bifurkacijai. Pasitelkę A. Krupavičiaus išvadą, kad konkurencinė Lietuvos partijų ašis ekonominės kairės-dešinės skalėje pasislinko nuo centro dešinės 2000 m. į centro kairės pozicijas 2004 m.,⁵⁴ galime matyti, kad ši slinktis įvyko be LSDP pastangų. LSDP peržengė politinio centro kairės ribą. A. Ramonaitė pateikia Lietuvos žmonių nuomonės apie partijų išsidėstymą politinės kairės-dešinės skalėje tyrimo, atlikto 2005 m., duomenis (kai 1 reiškia kraštutinį kairumą, o 9 – kraštutinį dešinumą): DP – 3,28, VNDS – 4,16, TT(LDP) – 4,18, NS – 4,31, LSDP – 5,03, LiCS – 5,31, TS – 7,03, o už LSDP kaip antrąją partiją būtų balsavę 35 proc. NS rinkėjų, 27 proc. VNDS rinkėjų, 24 proc. DP rinkėjų, 14 proc. TT(LDP) rinkėjų.⁵⁵ Darytina išvada, kad LSDP, užtrukusi politiniame centre, nuosekliai neformuoja kairiosios orientacijos rinkėjų politinės valios.

LSDP „centrizmo“ priežastys: 1) pokomunistiniuose kraštuose nepopuliaru tapatintis su politine kaire; 2) neišvengiama pokomunistinė prokapitalistinė orientacija; 3) LSDP klaidingai įvertintos (pervertintos) Lietuvos galimybės sukurti „gerovės valstybę“.

⁵⁰ Baločkaitė R. Už reprezentacijos ribų: tylinčios klasės. Kn.: *Demokratija be darbo judėjimo?* Sud. A. Bielskis. Vilnius: „Kitos knygos“, 2009, p. 140–160.

⁵¹ Pravartu dar kartą prisiminti J. A. Schumpeter ir jo „kitą demokratijos teoriją“: visuomenė yra politikų atskirta nuo „tautos valios“ formavimo; demokratija reiškia tik tai, kad žmonės turi galimybę pripažinti arba nepripažinti tuos, kurie, nugalėję laisvoje konkurencijoje dėl rinkėjų balsų, juos valdys; paprastos daugumos sprendimai visuomenės valią veikiau iškrepia negu išreiškia (Schumpeter J. A., 1988, p. 297–313).

⁵² Dahrendorf D. *Socialinis konfliktas*. Vilnius: Pradai, 1996, p. 239.

⁵³ M. Laurinkus stebisi, kodėl „<...> politologai į dabartinius užribo politinius darinius žiūri iš aukšto ir vertina tik per Seimo 5 proc. barjero prizmę“ (Laurinkus M. Be kaukės. *Lietuvos rytas*, 2011 m. rugpjūčio 27 d., p. 4).

⁵⁴ Krupavičius A. 2005, p. 32.

⁵⁵ Ramonaitė A. 2007, p. 59, 72–74.

1992–1996 m. LDDP prioritetą suteikė neišvengiamo ir todėl remtino pokomunistinio prokapitalizmo vertybėms, o didesnės socialinės lygybės, solidarumo ir kitas kairiąsias vertybes subordinavo pirmųjų atžvilgiu.⁵⁶ Taip pat viltasi, kad sparti kapitalizmo raida sukurs socialliberalią viduriniąją klasę. Žinia, taip neatsitiko. Ilgainiui imta bandyti rinkos ir lygybės vertybes subordinuoti atvirkščiai, bet laikas jau buvo praleistas, rinkėjai prarasti; didžiąją dalį kairiųjų rinkėjų pasitelkė kairiosios „įžymybių“ partijos. Istoriskai sudėtingas LSDP pasislinkimas į politinį centrą pažadino populistines partijas, atvėrė joms politinę perspektyvą, savotiškai jas legitimavo. Viena iš jų – DP – net „pasiskolino“ prasmę savo pavadinimo dalį iš LDDP. Beje, LSDP nesugebėjo paskatinti turtingo kapitalizmo Lietuvoje. Prie tokio kapitalizmo tapsmo svariau neprisidėjo ir kitos partijos.

2001–2004 m. LSDP, būdama valdančiąja partija, pralaimėjo europarlamentu, pirmalaikius prezidento ir iš esmės Seimo rinkimus. Tai atsitiko tuo metu, kai Lietuvos pokomunistinėje raidoje buvo pasiekti ryškiausi politiniai – įstota į NATO ir ES – ir ekonominiai – sparčiausiai augęs BVP Europoje – rezultatai. Tad gal teisus R. Dahrendorf, teigdamas, kad savo sėkme socialdemokratija kloja sau „mirties“ kelią?⁵⁷ O gal, priešingai, LSDP patyrė nesėkmių todėl, kad, mėgdžiodama išsivysčiusių kraštų socialdemokratiją, per anksti pasislinko link politinio centro? LSDP ir 2001–2008 m., dominavusi valdančiosiose koalicijose, nesuskubo keisti savo doktrinos.

LSDP kairumui išliekant nenuosekliam, rinkėjai nusisuka nuo partijos, neatpažindami joje tikrosios kairiosios jėgos ar protestuodami dėl pasislinkimo į politinį centrą. LSDP, pasislinkdama politiniame centre, praranda kairiosiomis vertybėmis grindžiamą sistemiskumą. Atskiri intelektualai jau teigia alternatyvios kairiosios politikos būtinybę.⁵⁸ Ilgiau išliekanti nuoseklios kairiosios orientacijos stoka radikalizuoja kairiosios orientacijos gyventojus, skatina juos telktis, pavyzdžiui, apie Socialistinį liaudies frontą, Prezidento sąjungą ar kitą galimą, gal net antisisteminę, politinę jėgą. Lietuva praranda vidinį saugumą kairiąsias vertybes aktualizuojančioje visuomenės dalyje.

Išvados

Mūsų dėmesys politinėms partijoms nulemtas „vertikalios demokratijos“ principo: politinė demokratija yra valdymo forma, o partijų elitas atsakingas už

⁵⁶ Laurėnas V. Populism as an Outcome of Post-communist Democratic Primitivism and Pro-capitalism. In: *Lithuanian Political Science Yearbook 2005*. Vilnius: Vilnius University Press, 2006, p. 49–84.

⁵⁷ Dahrendorf R. 1990.

⁵⁸ *Demokratija be darbo judėjimo?*, 2009.

politinio valdymo efektyvumą, taip pat ir vidinį saugumą. Vidinis saugumas demokratijose, „lyjant“ partijų lietui, nėra savaime suprantamas dalykas. Analizė patvirtina, kad Lietuvos partijų veiklos ir vidinio saugumo dermė yra problemiška. Šią dermę trikdo negatyvūs partijų bruožai, kurių negalima apibūdinti kaip atsitiktinių ir laikinų, jie jau pasižymi sistemiskumu. Neatsakingai atstovaujančių, atrenkančių ne tik politiškai kompetentingus valdančiuosius, tinkamai neatliekančių interesų derinimo tarpininko vaidmens ir neturinčių visuomenės paramos partijų lyderiai nesugeba organizuoti efektyvaus politinio valdymo.

Prigimtiniai partijų politinės valdžios siekiai Lietuvoje neadekvatūs, iš dalies išskiriant LSDP ir TS-LKD, jų politinio valdymo pajėgumui. Taip yra todėl, kad ne partijos iškelia kompetentingus valdančiuosius, bet siekiantys valdyti sukuria juos tariamai „iškeliančias“ partijas. Tokios partijos tegali sukurti politikos „savyje“ reiškinių, t.y. kovoti dėl valdžios, bet ją iškovojusios nesugeba efektyviai valdyti. Tokiu būdu sukuriamas silpna demokratija. Partijų kóvos dėl valdžios visose demokratijose rizikingai ribojasi su vidiniu saugumu, tačiau kai partijos demonstruoja didesnes kompetencijas kovodamos dėl valdžios, o ne sprendamos viešąsias problemas, vidiniam saugumui iškyla realus pavojus. Besivejančioje Lietuvoje partijų kóvos dėl valdžios mažina visuomenės gebėjimus formuoti bendrą tikslą ir jį įgyvendinti.

Neadekvatūs politinės valdžios siekiai būdingi neatsakingoms partijoms, partijų elitui, negebančiam susilaikyti nuo melo, kai natūrali politikai netiesa pakeičiama sąmoninga apgavyste, kai stokojama savitvardos. Ontologiškai paaiškinama netiesa politikoje turi ribas. Tokios ribos atsiranda, kai politinio valdymo pretenzijos atsiskiria nuo tiesos tokiu mastu, kad praranda legitimumą, be kurio valdantieji nebegali remtis valdomųjų supratingumu ir dalyvavimu. Nepasitikėjimas valdančiais yra valdžios siekių ir tiesos atsiskyrimo išraiška. Politinė netiesa visuomenės neperkvalifikuojama į melą, kai valdantieji konsultuojasi su piliečiais ir, priimdami sprendimus, atsižvelgia į konsultacijų, faktiškai į socialinių grupių, naudos siekius. Atsakingas yra efektyvus politinis valdymas.

Remdamiesi kitų mokslininkų atliktais politinio dalyvavimo tyrimais ir pasitelkę postdemokratijos analitinę dimensiją, turime pabrėžti, kad postdemokratijos požymių Lietuvoje nėra nė viena jos prasme. Politikoje nedalyvaujama ne todėl, kad demokratija visus tenkina ir tikimasi, jog valdantieji laikysis demokratijos principų be visuomenės kontrolės. Nedalyvavimas politikoje greičiau reiškia partijų ir politinio režimo apskritai delegitimaciją. Bet ne todėl, kad valdantieji nesilaiko demokratinio valdymo principų. Priešingai, jie palankesni demokratiniam valdymui, kaip naudingesnei sau valdymo sistemai, nei visuomenė. Tikroji problema yra tai, kad valdančiųjų palankumas demokratijai nėra tapatus politiniam

kompetentingumui ir efektyviam valdymui. Kol kas keičiasi ne silpnos partijos, o išlieka silpna demokratija. Silpna demokratija nepateisina visuomenės lūkesčių ir ją nuvilia. Esant silpnai demokratijai negalima užčiuopti nors kiek patikimesnio ryšio tarp vidinio saugumo ir politinės demokratijos negrįžtamumo. Aiškiau yra tai, kad nedalyvaujanti visuomenė ir vidinės demokratijos stokojančios partijos paskatina nedemokratijos elementus (politinės valdžios siekiama, neatsižvelgiant į kompetenciją valdyti; valdžia dalijamasi konjunktūriškai; vengiama tiesos apie viešuosius reikalus; delsiama spręsti viešuosius konfliktus; tarpsta politinis susvetimėjimas). Dar neaišku, kokį negrįžtamumo mastą yra įgavę nedemokratijos elementai, Lietuvos perspektyvų prasme galintys reikšti, kad neatmestina politinė reforma. Tačiau aišku, kad neatsakingas partijų elitas mažina Lietuvos demokratizacijos vidinį patikimumą ir visuomenės pasirengimą bendradarbiauti bendrų tikslų labui. Taigi, kaip galimas vidinis saugumas ir politinės demokratijos negrįžtamumas Lietuvoje – nėra paprastai atsakomas klausimas.

Partijų neatsakingumo ir vidinio saugumo stokos ryšys nėra vienpusis. Pati Lietuvos visuomenė per ilgai gyveno perdėtų lūkesčių, „greičiausios pasaulyje istorijos“ saviapgaulės iliuzijomis. Besivejanti visuomenė paskatino partijas žarsyti nerealius pažadus. Tačiau kai politikos „savyje“ reiškiny pasplečiasi, o reformų neužbaigtumas tampa daugybiniu reiškiniu, visuomenė pradeda suprasti, kad jos viešųjų reikalų tvarkymas patiria krizę. Visuomenės reakcija į silpną demokratiją nėra vienareikšmiška. Paradoksas, bet nusivylusi visuomenė neatsisako pralaiminčių valdančiųjų. Savojo veido neturinčių partijų aplinkoje visuomenei tampa mažiau svarbu, kas valdo, visuomenė labiau susirūpinusi, kaip valdoma, ir net ne valdymo formos, o valdymo rezultatų prasme. Pasyvi visuomenė nesiima stiprinti partijų, kaip pilietinės visuomenės raiškos akto, palikdama partijas vienas dorotis su jų pajėgumo valdyti uždaviniais. Tačiau tai nepateisina partijų, nesugebančių organizuoti efektyvaus politinio valdymo ir tokiu būdu mažinančių vidinį saugumą.

2011 rugsėjis